

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

31e jaargang, nr.3 2014

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie à vier maal per jaar.

Redactie

Contactpersoon: H. van Beek
0492 - 381851
h.vanbeek9@chello.nl

A. Claessen
A. Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HESSEL

Boscheweg 14a, 5735 GV Aarle-Rixtel
0492 383553
www.heemkamer.nl
info@heemkamer.nl

Dagelijks bestuur

Voorzitter: J. Dekkers
0492 381673

Secretaris: F. Bussemaker
0492 381228

Penningmeester: D. van de Laar
0492 384415
IBAN: NL79 RABO 0101 4057 31

Het Hagelkruis op de Hooge Akkers in Aarle-Rixtel

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
Oorlogsherinneringen	3
Burgerlijke stand	6
Huize Stienendael, een parel in het groen	7
Voor alle zekerheid	9
Op heterdaad betrapt	10
Bomen over bomen (1)	11
Tom van Vlerken 100 jaar!	12
Gerard Fritsen stuurt 'Das Lied von der Glocke'	12
Archief Petit & Fritsen wordt opnieuw geordend	13
De vliegenzwam	13
Baron de Lucke op Croy	14
Informatie heemkundekring en museum	16

Voorwoord

Nu de zomer ten einde loopt, is het tijd geworden om het gewone leven weer zijn gang te laten gaan. Het was lange tijd zonnig, maar begin augustus sloeg het weer om en werd het wisselvallig. Ook in een ander opzicht was de afgelopen periode niet altijd even stralend: het conflict tussen Israël en de Palestijnen en tussen Rusland en de Oekraïne; het drama met het vliegtuig van Malaysia Airlines; de oorlog in Syrië en Irak; de toename van het extreem radicaal moslimgeweld. Kortom, een heel bewogen en onzekere periode, die zijn weerslag ongetwijfeld zal hebben op onze leefomgeving. Maar dat moet er ons niet van weerhouden om ons dagelijks leven weer op te pakken en te proberen er iets moois van te maken. Graag wil ik enige bijzonderheden onder uw aandacht brengen.

Allereerst de 100e verjaardag van de heer Thom van Vlerken, mede-oprichter van onze heemkundekring en heel actief geweest op allerlei terreinen.

Op 13 en 14 september tijdens de open monumentendagen was de klokkengieterij weer opengesteld. Er worden dan wel geen klokken meer gegoten, maar de monumentale houtgestookte oven met daarbij een speciaal voor deze gelegenheid gemaakte klokkenmal was meer dan de moeite waard om te bewonderen.

Op 28 september zullen de drie heemkundekringen van Laarbeek aandacht besteden aan het feit dat deze regio 70 jaar geleden is bevrijd. Ze doen dat door een optocht van historische voertuigen door de kernen te laten rijden en tentoonstellingen rond dit thema te organiseren.

Op 8 september is er weer een begin gemaakt met de lezingencyclus. Voor de komende maanden is een mooi programma opgesteld. Om deze bij te wonen hoeft u geen lid van de heemkundekring te zijn. Dus kom gerust eens luisteren.

Ik hoop dat u weer veel leesplezier aan dit Hagelkruis mag beleven.

Jan Dekkers, voorzitter

Foto voorzijde: het 'Pumpke' op het Heuveltje
© Henk van Beek

Oorlogsbelevissen

Louis Barten

Ik was nog maar net vier jaar toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak en acht toen Aarle-Rixtel in september 1944 werd bevrijd.

Zo jong denk je en beleef je alles heel anders dan zeventig jaar later. Nu is je ervaring gekleurd door wat je hebt gehoord, gezien, gelezen en bestudeerd over de oorlog. Toen was thuis, de buurt en het dorp de wereld.

In de jaren dertig waren veel mensen zonder werk. Elke dag moesten ze op het gemeentehuis hun kaart laten afstempelen en heel Aarle wist wie er werkloos was. Die mannen hadden niets omhanden, ze bleven nabuurten op de hoek van de Kerkstraat/Couwenberg, de oudste hangplek van ons dorp.

Ons papa en ons moeke hadden zeven zonen en woonden in de Dorpsstraat, ongeveer op de plek waar nu 'Tante Pollewop' is gevestigd. Vader was schoenmaker, zijn werkplaats was in huis, maar dat was daar niet op berekend en dus werd er iets anders gezocht. De oudste zoon ging in Goirle op school. Er kwam wat ruimte, maar moeder was in verwachting van mij. Het was september 1935. In december verongelukte een van de jongens, acht jaar oud. In maart 1936 verhuisden ze naar de Kerkstraat A 117. Ik werd geboren.

Bij het gemeentehuis stond een grote ijzeren mast waar de elektriciteit- en telefoonkabels via porseleinen knoppen bij elkaar kwamen. Richting Kerkstraat was de politiepost, het kot, de gevangenis, en de

brandweerkazerne. Voor de ingang stond een grote paal waarop de nat geworden brandslangen gedroogd werden. Dat plekje was afgezet met een haag, 'het tuintje'. Aan de overkant was de wei van Hagelaar, je kon het kerkje op de Couwenberg en de huizen langs de Laarweg zien. Naast die wei was de slagerij van Gerrit Hagelaar, waar nu de MCD is. Tussen de winkel 'bij Jantje' en Huize Zonnetij was een brede inrit met een poort. En dan, achter lindes, een rij van vier woningen. Het eerste daarvan was ons huis. Het was groter dan de andere. Naast de voordeur was aan elke kant een kamer. Aan de overkant was café/smederij Van Eupen met een overkapping, vast gebouwd aan een textielwinkel-tje. Dan volgden woonhuizen waarvan de twee op de hoek voorbij de weg naar het Terlingenplein er nog staan. Voorbij Huize Zonnetij was een oprijlaan naar een boerderij en een herenhuis. Verder rechts langs de Kerkstraat stond een café-woonhuis met timmerwerkplaats en een rij wevershuisjes. Na een vrijstaand burgerhuis en een rijtje huizen stond een boerderij. Aan de overkant waren er huizen met een hogere stoep, twee boerenwoningen en twee boerderijen naast elkaar tot 'de Molenpad', de huidige Molenstraat. Daarna kwam het pand dat er nu nog staat, twee woningen onder één kap, een boerderij en weilanden. Aan de ander kant van de weg stond Huize ter Smisse met weilanden en oprijlaan. Tot zover was de weg verhard met klinkers met voor de huizen her en der een stoep, maar vooral veel

Kerkstraat - het gezin Barten woonde in het rechter huis

zand en verder was de weg verhard met 'kolenslakken', restanten uit gas- en smeltovens.

Deze omgeving en verder tot aan de Mariakapel en het Heuveltje was de wereld waar voor mij en de kinderen uit de buurt de oorlog zich afspeelde. In mei 1940 brak die oorlog uit en ik was te jong om me in de verste verte te kunnen realiseren wat dat betekende. Toch hangt mij nog een vaag beeld bij. Het gevoel van de angst dat de mensen had bevangen heb ik toch ergens opgevangen. Ik zie ons moeke over het poortje met buurvrouw Anna de Rijt praten en om een of andere reden was de stemming zo, dat ik nu nog weet dat ik toen besepte dat de oorlog was uitgebroken. Er mocht wanneer het donker was geen licht te zien zijn. De straatlantaarn op de hoek van de Kerkstraat en bij ons voor de deur brandde niet en de ramen van de huizen waren dichtgemaakt, verduisterd met karton of triplex dat 's morgens werd weggehaald. Wij hadden aan huis buitenluiken, vensters, die met een ijzeren stang werden vastgezet. Bij ons veranderde er dus op dit punt niets, de vensters gingen toch altijd dicht om de warmte binnen te houden en nieuwsgierige blikken buiten.

Soms reed er iemand op de fiets rond met een handbediende sirene. Dan moest je naar de kelder, die er nagenoeg in elk huis was. Het was een koud en nat verblijf dat door een grote kist aardappels onfris rook. Op planken stonden allemaal weckflessen met groenten. Onze buurman had een schuilkelder gegraven in den hof met als dak het deksel van de bakkerswagen. Bij ons in den hof was men ook ooit aan zoiets begonnen, maar het werd niet meer dan een schuilhut.

Op een dag was ik buiten, hoorde ik een vliegtuig en dook de schuilkelder in. Na een lange tijd hoorde ik ons moeke angstig naar mij roepen, ze was me kwijt. Het leven ging immers zijn gewone gang, spelen op straat, naar school, naar bed en weer op. Het eten kwam steeds meer uit eigen tuin en het brood was meer van zemelen dan van wit tarwemeel gemaakt. 's Avonds zaten de mensen buiten op straat te buurten. Wij speelden midden op straat tot het bedtijd was. Op school oefenden we per klas onder leiding van de juffrouw voor het geval er luchtalarm was. We moesten langs de muren op de vloer gaan liggen tot de juf zei dat het 'over' was. Wat er 'over' was weet ik nog steeds niet precies, maar de angst van de groten had je geregistreerd, in je opgenomen. De maandelijks sirenetest roept altijd nog iets op uit die tijd. Bidden deden we van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

Het werd zomer, herfst en winter. De ramen in het achterhuis waren dichtgevroren, de ijsbloemen stonden er dik op. Wij woonden in het werkhuis want dan hoefde er maar op één plaats gestookt te worden. De voorraad klot, turf, en kolen was beperkt want alles was op de bon.

Onze leven ging gewoon door. Het werd weer eens één van die zomerse dagen, de warmte steeg omhoog van de straatstenen en gaf vreemde spiege-

lingen. Het zand op de straat, de weg, was droog, hard, grijs en vuil. De lindebomen zweefden. Hun sterke geur prikkelde constant de neuzen van ons kinderen die op de rij tegels, de stoep, voor het huis zaten waar we verveeld met een stokje gekke figuren in het zand tekenden. Het was loom weer en de vliegen staken en verveelden. Er zou wel ander weer komen. Met krakende ketting en rammelend spatbord fietste iemand voorbij. Die persoon had oog voor niemand. De mouwen van de boezeroen had hij hoog opgestroopt, de pet stond op de met een kapje afgeschermd koplamp. Het was stil. Een vrije zomerdag, wat moest je er mee. Tussen het textielwinkeltje en het huis van Toon van Eupen was een overdekte gang. Hij deed dienst als een soort buurt-huis voor de jeugd van de Kerkstraat. Daar en op het zand naar de straat werd gespeeld... Van achter zijn raam keek ons papa toe. Ons moeke had goed gezegd: 'Nie wijer as den hoek en Nard Rooyackers. Dus niet d'ekker in'. Het was drukkend weer.

Ineens, als een donderende gongslag, de grote klok, het luidde brand. Waar, wie, hoe ....? Op nun hol richting Molenpad. Daar kon je het zien. Was het op de Liessentseweg? Het was de boerderij van Marinus van Leeuwen, tegenover de boerderij van Pieter Verschuuren. Het knetterde en de vonken sprongen rond. Het dak was al half ingezakt, de vlammen sloegen hoog op. Heel Aale leefde op uit de siësta. De brandweer rukte uit, allemaal in hun swerrise kleren met een leren jas en de helm met gouden kam. De slangen werden uitgerold, water er op. De boerderij was niet meer te redden. Ze hielden de mensen op afstand, tegen de slangen werden planken gelegd. Dan kon men er over met de fiets. De slangen waren niet helemaal dicht, hier en daar spoten kleine fonteintjes.

Van de kant van Lieshout kwamen enige Duitse voertuigen. Die mochten er van dokter van Bergen niet door. Hij was hoofd van de luchtbescherming. Ze moesten over het pad langs het oude boterfabriek over de Koppele, nu de Biermansstraat. Als je klein was kon je navenant niks zien. Als onze vader ons nou maar niet zou zien, want we waren veuls te wijt van huis. Trots, kiek das onze vader, hij is brandmister. Achter de mensen en de fietsen door

De vader van Louis Barten

steeds omkijkend gingen we op huis aan. Omkijken en opletten waren belangrijke bezigheden. Ik herinner me een steeds terugkerend gevoel, als bij een spannende film. Op elk moment kon er iets onverwachts gebeuren. Je had geleerd tegen vreemden nooit te zeggen waar je broers waren. "Dat weet ik niet, thuis in elk geval niet".

Mensen moesten met de schop richting kanaal schuttersputjes gaan graven, mannen en vrouwen. Je begreep niet wat de meid, de dienstbode, van dokter van Bergen met een schop moest. Allerlei verhalen gingen aan je voorbij.

Er kwamen steeds meer vliegtuigen over. Dat waren de Tommies die Duitsland gingen bombarderen. De spanning in je kinderleven werd steeds groter en het angstgevoel ging je steeds meer beheersen. Russische gevangenen waren in de school ondergebracht en bij de zusters en soms kwam er een bij ons, Achmid Koerbanov. Het was allemaal zo vreemd. De regelmaat van het dagelijks leven werd steeds vaker verstoord.

Als kind begreep je het niet meer terugkomen van mensen niet. Het werd je pas duidelijk toen er een behoorlijke tijd was verstreken. Het verdriet daarover kwam ineens, zomaar, veel later. We kwamen thuis uit school en ons papa en ons moeke zaten in het werkhuis, stil en zeiden niets. Ons moeke snikte af en toe. In november 1943 was mijn oudste broer, 13 jaar ouder, omgekomen bij een bombardement in Bremen. Zijn laatste teken naar mij toe is mij nog steeds dierbaar. Een briefje voor mijn eerste heilige communie.

Wij moesten op een gegeven moment achter de poort spelen. We kregen vaak deze vrijheidsbeperking, spelen achter de poort. Een lattenpoort was het, tussen ons huis en dat van de buurman. Wij, dat waren waarschijnlijk kinderen uit de buurt. Er gebeurde wat in de Dorpsstraat. Twee vreemde voertuigen stonden er met vreemde soldaten. We mochten niet achter de poort uit. Staande op de dwarslatten probeerden we over de poort te hangen en iets te zien. Al dagen lang hoorde je van alles. In Son waren de Engelsen. Onze Theo, onze Jan en Wim Thomassen waren er naartoe geweest. Ze hadden parachutedoek meegebracht en van dat vreemde touw. De spannend film draaide weer. Je had geen idee wat stond te gebeuren, de onrust van de mensen schiep een sfeer van angst, vermengd met verwachting dat er grote veranderingen stonden te gebeuren. De ernst van alles ging aan je voorbij.

De Engelsen kwamen. Grote auto's, jeeps, tanks, geweren, mortieren op de Kamberg, kanonnen op Schevelingen. Soldaten, vreemde mensen die een vreemde taal spraken, vriendelijk, Billy, Harry. Sigaretten in blikjes, chocolade. Tjoklat for mama, cigarets for papa. Rood wit en blauw en oranje sjerpen dwars over de schouder. Ik had die alleen maar boven in de kist zien liggen. Dorpsgenoten liepen in een rij door de straat, de goede en de kwade. Je snapte er niets van. Alles was uit zijn gewone doen.

Sinterklaas, anders, meer en minder .... vreemd. Zingen in het werkhuis: makers staakt uw wild geraas. Eindhoven werd gebombardeerd. Ik hoor de verre bonzen en het gerommel nog steeds. De mensen waren allemaal op straat. Vreemd, onwerkelijk. De dagen werden duidelijk korter. De gewone stilte van de avond was er niet. De twee lindes voor ons huis waren kale staketsels tegen de grijzige lucht. Bij van Eupen waren de ramen aangeslagen. Ons papa ging de vensters dicht doen. Het klonk allemaal wat holler.

In het werkhuis stonden de kachel, de keukentafel en de stoelen. Op twee plaatsen stoken kostte immers zoveel brandstof. Morgen zouden we weer in de keuken gaan wonen. Kerstavond 1944 ....

Op zolder was een sergeant, een Schot, gehuisvest, iemand van de keuken. Hij had een bed onder het alkoof. Ons moeke en ons papa sliepen op de opkamer en wij op de van latjes en jute getimmerde zolderkamertjes. Met velen in een hok is warm. De gestikte deken sloot het bed goed af.

Het zand tussen de stoep en de straat was modder. De stenen waren verzakt of staken omhoog. Een paar planken in de modder voorkwamen te natte voeten. Een stuk geschut bij Jan de Rijt stond voor de deur naast de dubbele lantaarnpaal. De lamp deed het weer, het kapje was kapot. De gek op de schoorsteen piepte en kraakte. 'Dur kumt snuw', zei papa, met zijn handen op de rug naar de kachel gekeerd.

"Tis a long way to Tipperary", "dzingl bells", deze en flarden van andere teksten en melodietjes fladderden over de straat. Als af en toe de deur van het café open ging, klonk het luider. Een busje Three-Castles-sigaretten stond op papa's stikmachine, een Adler. In de kamer stond allerlei vreemde apparatuur, radioapparatuur. Draden liepen over de vloer en onder de schuiframen door. Soms tikte de seinsleutel nerveus .... dan was alles stil. De kerststal moest nog gezet worden. Dat jaar was er geen boom. Vreemd, wat en hoe moest dat met de piek en de ballen en het engelenhaar. Geweldig, die doos van de Bleu Band. De beeldjes van papiermaché in krantenpapier gepakt Geweldig, die doos, dé doos. Nog stukjes kaars van eerdere jaren, gedraaide kaarsjes in pasteltinten. Kaarsenklemmetjes met kaarsvet er op. Het stalletje met het strooien dak en de engel in de nok: Gloria in excelsis Deo. Ons moeke deed de pendellamp in de keuken wat hoger. Dan konden we het beter zien. Boven op het boekenkastje het Aarlese Lieve Vrouwke. Het was koud in de keuken. En we zongen: 'De herdertjes lagen bij Narte, ze lagen bij Nart in het veld' (Nard Rooijackers!). De nachtmis was om vier uur. We moesten nog gewassen worden. De grote oranjeroode moor stond op de kachel te dampen. Een emmer koud water. Een handdoek op de tafel. De kom van het stel van ons moeder dat anders op het opkamer stond. Een scheut kokend water uit de moor, aangevuld met koud uit de zinken emmer. De moor werd weer aangevuld. In mijn blootje boven

op de tafel. Ik werd gewassen met korrelige zeep. Iedereen was thuis. Er werden opmerkingen gemaakt die ik niet begreep. Ons Moeke zei: 'Skamt oe eige en dè daags vur Kersmis'. Je gebreide borstrok weer aan, je onderbroek van ondefinieerbare stof, meelzakstof, het lintje niet te strak. Het was tijd, we moesten uit bed. Slaperig, maar half wetend wat er gaande was. Het was ijsig koud en stil buiten. Vlug naar beneden, in de keuken lagen de kleren op een stoel. Allemaal aparte stapeltjes. Het was daar lekker warm. Het fornuis was naar voren gezet en je hoorde het snorren van de kachel. De kniekousen waren gestopt en er zat goede elastiek in de bloes. Aankleden en in de bijkeuken onder de kraan. Het was daar gruwelijk koud. Je werd vanzelf wakker. Ik kon niet in de met vochtvlekken getekende spiegel kijken. Ons Moeke ging met de kam door het plukje haar voor op mijn kop. Een warme jas, gemaakt uit een oude jas, en een das om, we konden er tegen. Het geroezemoes van de mensen die naar de kerk gingen ging over de straat. Er waren er veel die klompen aan hadden. Hun schoenen hadden ze in een kalebas bij zich. Over de planken lopend bereikten we de verminkte straat. Er liepen ook soldaten naar de kerk en die waren niet katholiek. Heidenen zozegged, maar wel goei mensen. De kerk was al vol licht, prachtig, uit die donkere nacht in dat geweldige licht. We gingen naar voren, naar de bankskes waar mister Van Dieten al zat op te letten. Het rook naar groenvoer en zweet. Het orgel strooide zijn sonore klanken door de ruimte. Je kon er alle bekende kerstliedjes in horen. Louis Houët deed weer zijn best. De zilveren kandelaars, de mooiste kleden, een mis met drie heren. Wierook en Gregoriaanse gezangen. "Puer natus est", ... een kind is ons geboren. Ze zongen zo mooi meerstemmig, maar ik

moest zo nodig. En toen was het afgelopen, iedereen wilde de kerk uit. "Zalig kerstfeest" zeiden de mensen tegen elkaar. Naar huis, zo vlug mogelijk. De geur van koffie en gebakken vlees kwam je al tegemoet. Er was van dat hele witte brood van de Engelsen met marmelade. Ongelofelijke weelde, hoe blij, rijk en gelukkig je kon zijn. En dan weer vlug naar bed. 's Morgens mochten we bij het kribje bij buurman dokter van Bergen gaan zingen. Een hele mooie stal en daar wél een kerstboom met zelfs fondantkransjes er in. Nou, dan wil je wel zingen. 's Middags gingen we met ons papa naar de kerststal kijken in de kapel.

Met een rode kleur van de belevenissen en de slaap kwam je weer thuis, voldaan en blij dat je weer naar bed moest. En dan tweede kerstdag 's middags om vier uur, bij van Eupen in het café. Ik vergeet het mijn hele leven niet meer. Alle kinderen uit de buurt aan lange tafels met wit papieren tafellakens. Soldaten met witte jasjes aan die chocolade brachten en appelsienen en boterhammen in een driehoek met marmelade en jam. Griesmeelpap met vruchtjes er in. Kaarsen op tafel. Er was zó veel, zo veel dat niet alles op ging en wat er over was, dat mocht je mee naar huis nemen. Een soldaat met een accordeon en een met een gitaar zongen onverstaanbare liedjes.

Beduusd door dit alles, niet begrijpend en tot slot met zijn allen: "Stille nacht, heilige nacht" .... iedereen kende het melodietje ook al zongen we allemaal heel verschillende teksten. Voor allemaal betekende het: Vrede.

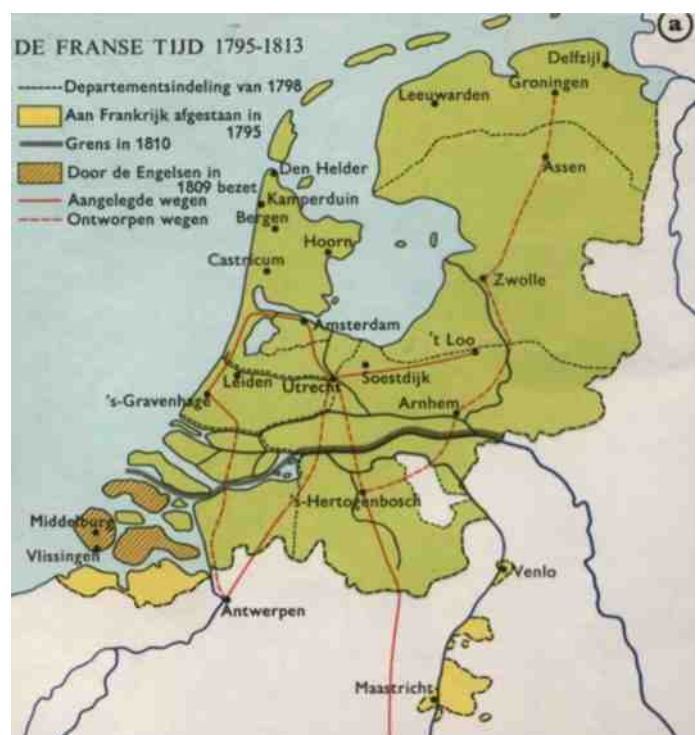
Daarna volgden na 5 mei 1945 de bevrijdingsfeesten, elke straat liet zich van de beste kant zien. Ik mocht op de wagen van de Kerkstraat zitten als matroos en dacht dat het voortaan alle dagen kermis was.

Burgerlijke stand

Louis Barten

Je kunt in allerlei publicaties lezen dat de burgerlijke stand in Nederland is ingevoerd in 1811. Het is echter een Hollandse vergissing die geleid heeft tot dit misverstand. Zeeuws-Vlaanderen, Limburg en delen van Noord-Brabant waren er namelijk veel vlugger bij. Deze gebieden waren bij het Haags verdrag van 16 mei 1795 aan Frankrijk afgestaan en bij wet van 9 Vendémiaire van het jaar 4 (= 1 oktober 1795) bij de Franse Republiek ingelijfd.

De grondslag was de Franse wet op de burgerlijke stand van 20 september 1792. In enkele gemeenten in Noord-Brabant begon de burgerlijke stand ook voor 1811 en in Maastricht was deze al bekend vanaf 1794. Het gebruik maken van de burgerlijke stand was overigens nog geen verplichting. De inschrijving stond niet alleen open voor Franse staatsburgers die akten wilden passeren, zoals in Frankrijk gebruikelijk, maar ook voor ingezetenen van de plaats zelf.

Huize Stienendael, een parel in het groen

Henk van Beek

Een van de meest markante panden van ons dorp is ongetwijfeld Huize Stienendael. U weet wel, dat statige landhuis met die prachtige tuin, op de hoek van de Beekseweg en de Opstal. Onze oudere generatie kent Stienendael ongetwijfeld nog als 'het spookhuis'. Inmiddels heeft Stienendael een heuse metamorfose ondergaan, dankzij de huidige eigenaar Steven Blom. Steven was en is nog steeds een zeer energiek zakenman. Hij was het die destijds de eerste productiedirecteur was van Fuji in Tilburg, dat uitgroeide tot een bedrijf met meer dan 1000 werknemers, momenteel beter bekend als Fujifilm Manufacturing Europe B.V. Maar dit is maar een van zijn vele prestaties. Met de aankoop en renovatie van Stienendael heeft hij ook privé een topprestatie geleverd. Niet alleen het huis zelf, maar ook de omliggende tuin heeft hij met een fijn gevoel voor nuances tot een waar eldorado weten te transformeren!

Stienendael doet on-Brabants aan: je waant je eerder op een Frans landgoed, waar schilders, poëten, filosofen en andere mijneraars hun fantasie de vrije loop kunnen laten. Spiritualiteit ten top!

Steven heeft er ontzettend veel tijd en energie in gestoken. En niet alleen in materiële zin. Zijn enthousiasme heeft ook geleid tot een keur aan informatie

rondom de bewoners en de bouwgeschiedenis, informatie die een niet onbelangrijke bijdrage heeft geleverd aan de inhoud van dit artikel.

De bouwvergunning voor Stienendael is in 1905 uitgegeven. Naast een bescheiden bouwaanvraag en dito vergunning bestaat er een zogenaamde blauwdruk, de bouwtekening. Als opdrachtgever wordt Adrianus Smulders genoemd. Zijn naam is terug te vinden in een gevelsteen met behalve zijn naam ook de inscriptie PLP, als afkorting van Primus lapis Positus, wat "de eerste steen is gelegd" betekent. De datum is weggehakt. De aannemer zou - volgens de bouwaanvraag - "Kinderen van den Heuvel" zijn.

Adrianus Smulders is ongehuwd gebleven en was kennelijk een geleerd man. Hij bezat het HBS-diploma en had economie gestudeerd. Hij was wethouder van 1914 tot 1927 en 42 jaar raadslid van Aarle-Rixtel! In 1909 vraagt hij een bouwvergunning aan voor een kamer en suite waarmee hij Stienendael wil uitbreiden.

Er wordt gezegd dat de ontwerper een Franse architect was. De gevel aan de zuidkant zou van oorsprong geen ramen hebben gehad, wat bij Franse woonhuizen kennelijk vaak gebruikelijk is. Daarmee

wist men de zonnewarmte meer buitenhuis te houden. Ook zijn er opvallende gelijkenissen met Bretonse huizen: hoog en smal, optisch vertekend, zodat ze groter lijken dan in werkelijkheid het geval is. Steven: *"Vaak verwonderen mensen die het huis al jaren kennen en het huis als groot waarderen zich erover hoe relatief klein het huis van binnen is."* Ja, relatief, want eenmaal binnen geeft de hoge lichtinval een prachtig ruimtelijk effect. Ook omdat het anderhalve meter boven het maaiveld uitsteekt, om bij overstroming van dit deel van het Aa-dal, wat in het verleden vaak voorkwam, toch droge voeten te houden.

Over de naam Stienendael wordt verteld dat voor die tijd, in de buurt van deze plek, zich een struikrover ophield, waardoor niemand hier wilde wonen. Het zou gaan om Stien Paapen, die lid zou zijn geweest van de Ossche bende. Desondanks besloot Smulders om de grond te kopen en hij diende een aanvraag in voor de bouw van een tuinhuis. Steven: *"Volgens de boeren uit de buurt stond het huis 'onnut', dat wil zeggen dat het huis midden op het land (van 6750m²) staat"*. Maar kennelijk was Smulders rijk genoeg en had hij het land niet nodig om in productie te nemen. Ter nagedachtenis van Stien Paapen zou hij het huis 'Stienendael' hebben gedoopt..... Of dit verhaal ook werkelijk klopt kan (nog) niet worden bevestigd!

Stienendael heeft in de loop der tijd verschillende bewoners/eigenaars gehad, onder wie Gerard Wijnen, een Helmondse textielhandelaar, de dames Bruning die in Helmond een korsettenzaak hadden, de familie Vroom, de familie Crox, Julius (Juultje) Janssen met zijn gezin en niet te vergeten de familie Onnes-Hockers, na de oorlog gerepatriëerd vanuit Nederlands Indië. Mevrouw Hockers was later nog de oudste bewoonster van Helmond met haar 100 jaar. Van 1968 tot 1973 hebben Toon en Maria van Griensven er gewoond. Het huis was toentertijd te huur voor 100 gulden per maand. Er was weinig of geen comfort aanwezig. Het elektriciteitsnet was tamelijk primitief en bij gebrek aan stromend water was er alleen een pomp die handmatig moest worden bediend. Het is aardig om te vermelden dat hun jongste dochter op 28 augustus 1999 haar trouwfoto's in de tuin van Stienendael heeft laten maken! Na vier maanden leegstand heeft Charles de Roy die van de universiteit van Leuven kwam er met zijn vrouw gewoond. Hij liep stage op Huize Padua. Vandaar misschien zijn vreemde smaak: hij had verschillende muren zwart geschilderd! In 1972 heeft Leo Verschuuren het huis gekocht om het af te breken en er voor in de plaats een honingraatachtig gebouw neer te zetten. Zover is het echter nooit gekomen. Zijn vrouw wilde er namelijk niet wonen!

Hierna bewoonde de familie De Moor het huis. Van beroep plaatste hij televisieantennes. In zijn vrije tijd bouwde hij boten. Ook verbouwde hij het huis met afgedankt hout. Zijn timmerkunsten waren echter

niet van dien aard dat het huis er echt beter van werd...

Op 1 juni 1978 kochten Steven en Etienne Blom Stienendael en werd het huis stevig onderhanden genomen. De verbouwing duurde zo'n 10 jaar, de aanleg van de tuin evenzo. Zoals al eerder gememoreerd mag het resultaat er zijn!

De verbouwing is echter niet zonder slag of stoot tot stand gekomen. Er was veel werk aan de winkel.

Het uitgangspunt was om de oorspronkelijkheid van het huis zoveel mogelijk te behouden.

Het huis is niet gefundeerd: het staat op een keiharde leemlaag! Na 100 jaar staat het huis nog steeds keurig waterpas! Het souterrain (waar ooit de huishoudster woonde) is halverwege in de grond gebouwd en heeft van oorsprong dezelfde indeling als de begane grond en heeft ook een eigen toegang. De Engelsen noemen dit "upstairs/downstairs", refererend aan de status van de bewoners. Hier bevond zich ook het keukentje waar voor de vrijgezel Smulders werd gekookt. Steven kwam erachter dat het huis oorspronkelijk een etage lager is geweest en een trapgevel had. Geen van de vorige bewoners herinnert zich dat nog, dus zal de verbouwing al vrij vroeg plaats hebben gevonden. Het hout van de oorspronkelijke kap werd opnieuw gebruikt voor de nieuwe kap. Sinds die tijd is het huis bovengronds 12,5 meter hoog en 1,5 meter ondergronds. Het huidige terras is in 1985 aangebracht. De gewelven die zich onder de keuken in het souterrain bevonden moesten weer terugkeren in het terras. Het huis heeft hierdoor ook optisch wat meer breedte gekregen.

Het bakhuis

Rechts van de oprijlaan staat het voormalige bakhuis. Ook dit is een juweeltje om te zien. Het komt extra mooi uit de verf door het bijbehorende kleurrijke tuintje met ouderwetse kruiden en vaste planten zoals de zeekool en de ruitakelei, alsook heerlijk geurende klimrozen die na elkaar bloeien. Nagenoeg elk jaargetij staat wel iets in bloei. Er bestaat enige twijfel of hier inderdaad sprake is van een

Het bakhuis

voormalig bakhuis. Het lijkt er wel sterk op. Deze twijfels worden echter versterkt door het feit dat het ooit voor langere tijd bewoond is geweest. Nu is overigens uit historisch onderzoek gebleken (o.a. uit de 18e-eeuwse huizenlijst van Aarle-Rixtel) dat talloze bakhuisjes in het verleden als woning zijn gebruikt. Het onderhavige bakhuis wordt echter niet als zodanig genoemd. Volgens voorlopig onderzoek zou het uit de 17e eeuw dateren.

De naam Spookhuis

Ouderen onder ons spreken nog steeds over 'het spookhuis'. Het is niet geheel duidelijk waar deze naam vandaan komt. Waarschijnlijk heeft het huis deze naam gekregen in de tijd dat de familie Onnes hier woonde. Voor de ramen hingen zware gordijnen en je zag er altijd maar weinig licht branden. Ook het ontbreken van straatverlichting droeg hieraan bij. En wat te zeggen van de grote zwermen roeken en kauen die hier in de herfst (nog steeds) rondvliegen, waardoor een Hitchcock-achtige sfeer wordt opgeroepen! Bovendien leefde de familie Onnes nogal teruggetrokken. Alleen gedurende de oogsttijd, als het fruit rijp was, trad men naar buiten en kon men aan het hek appels en peren kopen. Het huis was namelijk door prachtige hoogstamfruitbomen omgeven. Enkele daarvan hebben het tot de dag van vandaag overleefd. In latere jaren werd het huis ook wel "Villa Kakelbont" genoemd vanwege de associatie met het huis van Pippi Langkous! De tuin is een verhaal apart. Een paar maanden geleden hield Steven hier open dag waarbij de tuin werd opgesierd met prachtige beeldhouwwerken van zijn zus. De tuin is een ontwerp van Pieter de Boeff. In 1981 maakte hij een ontwerp dat is gebaseerd op dezelfde principes als het woonhuis: optische vertekening. Hij verdeelde de tuin in verschillende compartimenten die werden geaccentueerd met de *Prunus Nigra*, een roodbladige sierpruim die veel doet denken aan de Japanse sierkers. In het

De poort aan de achterzijde, afkomstig van het voormalige Peapark in Helmond

voorjaar bloeit hij overvloedig met hele kleine roze bloempjes. Door de compartimentering ontstaan er steeds opnieuw "spannende kamers" waarvoor steeds andere beplanting wordt gekozen die wordt aangevuld door de bekende tuinarchitect Riet Weijkamp. Vijf taxusbossen, die vierkant zijn geknipt, geven op hun beurt de vierkante vorm van het verhoogde graspark aan. Alle beplantingen hebben qua perspectief een bijzondere functie gekregen. Over de tuin valt echter nog zoveel meer te vertellen, dat hieraan met gemak een apart verhaal zou kunnen worden gewijd!

Tot slot kan niet achterwege worden gelaten dat de toegangspoort aan de achterzijde van het gebouw afkomstig is van het voormalige Peapark in Helmond. Dat landgoed is helaas verleden tijd. Stienendael bloeit echter als nooit te voren en daar mogen we Steven oprecht dankbaar voor zijn!!!

Voor alle zekerheid

Louis Barten

In de Wet op de lijkbezorging is alles geregeld wat er moet gebeuren als iemand komt te overlijden. Er zijn regels voor begraven en cremieren en enkele ministeriële regelingen die een gedetailleerde uitwerking van de wettelijke regels geven.

Zo mag een overledene niet eerder dan 36 uur en niet later dan 6 dagen na het overlijden begraven of gecremeerd worden. Het eerste in verband met een eventueel strafrechtelijk onderzoek.

Begraven mag alleen op een begraafplaats en cremieren in een crematorium, maar het zou Nederland niet zijn wanneer daar geen uitzonderingen op zijn. Maar daar zullen we het maar niet over hebben.

Wij vinden het normaal dat wanneer iemand uit Aarle-Rixtel in Helmond, bijvoorbeeld in het Elkerliek-

ziekenhuis, overlijdt deze in Aarle-Rixtel wordt begraven of in Eindhoven wordt gecremeerd.

Bij toeval kwamen wij een akte tegen uit 1851 waarvan de inhoud personen die genealogie als hobby hebben mogelijk zal interesseren.

De ambtenaar van de burgerlijke stand van Vught en een timmerman uit die gemeente hebben 16 juni het lijk van een mevrouw die op 13 juni in Vught is overleden, overgedragen aan de burgemeester van de gemeente St. Michielsgestel. Zij heeft kennelijk de wens te kennen gegeven daar begraven te worden. Dat gaat natuurlijk niet zomaar. Er moet een officiële akte worden opgemaakt en met de strekking daarvan willen wij u laten kennismaken. (BSVught1851) >

In het jaar 1851, de 14e juni 's middags om vijf uur, heb ik, Ambtenaar van de Burgerlijke Stand der gemeente Vught, naar aanleiding van art. 14 van het Keizerlijk decreet van de 23 Prairial, - de negende maand van de Republikeinse Franse kalender - 12e jaar, art. 1 en 10 van het reglement op het begraven van lijken naar de Provincie Noord-Brabant van den 16 juli 1829, en ten verzoeken van de timmerman wonende binnen deze gemeente, mij met hem begeven naar de woning van de overledene, staande alhier aan de Heikant. Wij hebben daar gevonden het lijk, waarvan het overlijden op gisteravond is gedeclareerd (aangegeven bij de Burgerlijke Stand) liggende in een eiken kist van binnen gekleed met wit katoen, met zwart lint geboord; zijnde de kist voorzien van negen zwarte ijzeren kruischoeven ui-

terlijk omwonden met een linnen laken, gekleed in een wit Engels linnen hemd en witte cassa(kaas)linnen slaapmuts, witte cassa doek om en katoenen kousen; welke kist geplaatst was in een achterkamer uitzicht hebbende door een raam in de tuin en na het lichaam in ogenschouw te hebben genomen, hebben wij met de tegenwoordig zijnde personen, erkent dat hetzelfde in zich verenigde alle identieken (kenmerken) eens natuurlijke doods. Al hetgeen wij, na de kist te hebben verzegeld, in het tegenwoordig Proces Verbaal hebben opgemaakt, dag, maand en jaar als boven, in tegenwoordigheid van de twee meerderjarige veldwachters welke met en benevens ons en de verzoeker hebben getekend.

Zeker is zeker.

Op heterdaad betrapt

Zjon van de Laar

Op 17 november 1790 legt Andries Haubracken, oud omtrent 80 jaar, in de Aarlese raadkamer een verklaring af voor president en loco-officier E. A. Rovers en de schepenen H. de Ruijter en A. Swinkels. Andries wordt bijgestaan door zijn schoonzoon, Hendrik Louwerens Verbakel, oud ongeveer 50 jaar. Deze woont in Beek.

Andries beweert in het begin van de maand drie of vier keer te zijn bestolen en toen de volgende spullen te zijn kwijtgeraakt: een paar witte broden, een bonte neusdoek, een zwartbruine zijden neusdoek, een paar roggebroden, een kniep en een ander mes. Als hij deze morgen, 17 november, thuiskomt, merkt hij dat de deur van binnenuit op slot zit en na een glasruit verwijderd te hebben kan hij naar binnen. Hier ziet hij de kelderdeur openstaan. Er ontbreken twee sleutels van de kamerkasten en een tarwemikje die daar lagen. In de openstaande kasten ontbreken verder nog twee tarwemikjes.

Andries vermoedt dat de dief nog in huis is, waarop hij zijn schoonzoon Hendrik laat halen die in de Aarlese Akker aan het mesten is. Hendrik is vervolgens op de zolderschelft gekropen en ontdekt hier de jonge Johannes Janssen. Schepenen H. de Ruijter heeft hem gearresteerd en naar de raadkamer opgebracht.

Daarna wordt hij overgebracht naar de gevangenschap in Den Bosch waar hij op 30 november wordt verhoord. Johannes zegt 17 jaar oud en van beroep schoenmaker te zijn. Hij heeft geen ouders meer, maar wel een zusje, de tienjarige Anna. Hij bekent drie weken eerder bij Andries Haubracken

door de achterdeur van de voorstal in huis te zijn geslopen en een wit brood en een roggebrood te hebben gestolen. Deze heeft hij meegenomen naar Anne Mie, de weduwe van Aard Kuijpers waar hij deze broden heeft opgegeten. Hij ontkent andere spullen te hebben gestolen.

Op 17 november verschaft hij zich weer toegang tot de woning, sluit de deur om niet verrast te worden en heeft in de kelder twee kastsleutels en een tarwemikje gestolen. Hij wil weer gaan, hoort gerucht en vlucht naar de hooizolder, waar hij uiteindelijk gevonden wordt. Hij vraagt vergiffenis en geeft beide sleutels terug. Dan wordt hij gearresteerd. Op de vraag waarom hij heeft gestolen, komt een simpel antwoord: hij heeft honger!

De gerechtsdienaren kennen echter geen medelijden en vinden dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan dieverijen die niet getolereerd kunnen worden. Hij moet daarom gestraft worden "ter exempel en afschrik". Er wordt een gevangenisstraf geëist van acht dagen .... op water en brood. Heeft ie even geen honger meer!

Genealogische gegevens

Johannes Simons Janssen, gedoopt op 8 juni 1774 in Aarle-Rixtel. Vader Nicolaas Simons, moeder Ida Jois Swolfs (Nederduits gereformeerd). Peter is Simon Jansse, meter is Maria Jois Swolf.

Op 28 juni 1779 is in Aarle-Rixtel Leonardus Janssens gedoopt, broer van Johannes.

Op 18 april 1781 is in het Belgische Oostham Agnes Janssens geboren, het zusje Anna van wie Johannes zegt dat zij het enige familielid is.

Bron:

Stadsarchief Den Bosch Rechterlijk Archief "Data-schurk" 141-11

Bomen over bomen (1)

Henk van Beek

Ofschoon de meeste heemkunde-kringen nogal zijn gefocust op 'stenen' monumenten, krijgen natuur en landschap ook steeds meer heemkundige aandacht. Op zich helemaal niet zo vreemd! Natuur en landschap hebben altijd sterk onder invloed gestaan van menselijk handelen. Zodoende zijn natuur-historie en cultuurhistorie sterk met elkaar verbonden. Een van de bekende landschapselementen is ongetwijfeld de knotwilg. In onze jeugd waren ze nog in groten getale aanwezig. Door de 'voortgang' zijn de knotwilgen echter steeds verder verdronen. Inmiddels is men tot het besef gekomen dat ze een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan zowel de verfraaiing van het landschap als aan de biodiversiteit.

Een van de oudere knotwilgen staat op de hoek van de Koppelstraat/Boscheweg (zie foto), daar waar ooit het huis stond van Piet en Dora van Amelsfoort, de toenmalige burens van de familie Van Gerwen. Ofschoon dit niet met zekerheid kan worden gezegd, fungeerde deze knotwilg waarschijnlijk niet alleen als leverancier van o.a. 'rijshout' voor peultjes, maar ook als afbakening van de perceelgrens. Zoals de meeste oude knotwilgen is ook dit exemplaar helemaal hol. Onderin vormt zich een hoeveelheid molm, die vroeger als compost werd gebruikt. Boven in de 'knot' heeft zich een vlier gevestigd, die je haast in elke knotwilg aantreft. Deze vlier is hier waarschijnlijk als 'bes' terechtgekomen, meeegenomen door een of andere vogel. Zoals zo vaak heeft de stinkende gouwe ook een plaatsje weten te veroveren in deze knot. Waarschijnlijk is het zaad hier terechtgekomen door mieren, die met het zaad als 'mierenbroodje' aan het sjouwen zijn gegaan. In het vrije veld tref je in de knot nog wel eens een broedende eend aan, terwijl ook het steenuiltje zijn holtes graag als nest gebruikt. Velen van ons zullen zich ongetwijfeld nog wel die manshoge knotwilg herinneren die in 'Den Heindert' vlakbij de ingang stond van de Eikendreef, die nu nog (afgesloten met een hek) naar 'Ter Hurkens' leidt.

Foto Jan Dansen

Deze knotwilg was een van de domeinen van de jongens 'oit de straat'. Hij diende vaak als 'uitkijkpost'. In de vakanties werden er boomhutten in gebouwd of werd er verstoppertje in gespeeld. Ook in 'De Bim-d' stonden prachtige oude exemplaren. Een aantal van hen heeft de 'voortgang' weten te overleven. De meesten hebben echter het loodje moeten leggen. Ook in 'Brukulum' en langs de Broekaa nabij 'De Hut' staan nog een paar mooi exemplaren. Op talloze plaatsen is er gelukkig weer nieuwe aanplant. Echter, die van Piet en Dora van Amelsfoort is toch wel het meest prominent aanwezig!

En de volgende keer 'bomen' we verder.

Tom van Vlerken 100 jaar!

Henk van Beek

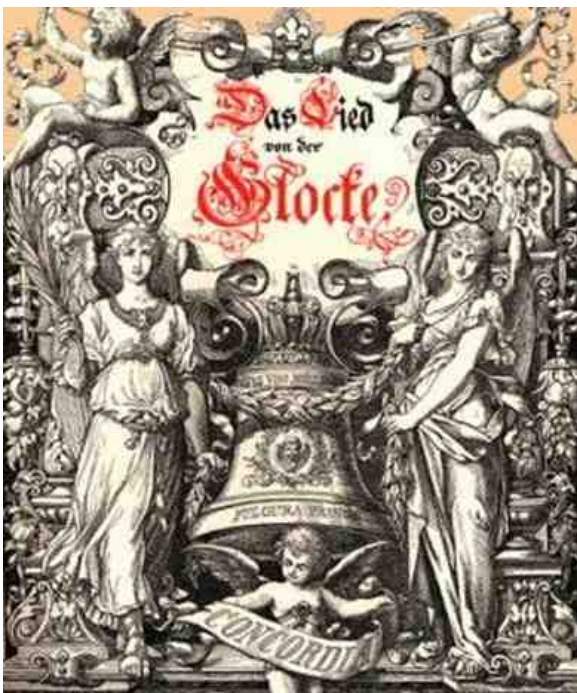
Op 28 augustus was het in de Couwenbergh groot feest. Tom van Vlerken vierde er samen met familie, vrienden en bekenden zijn 100^e verjaardag. Tom is medeoprichter van onze heemkundekring en is op allerlei fronten actief geweest. Zo heeft hij op de heemkamer een grote maquette gebouwd van Aarle-Rixtel rond de jaren 1800 en 1832. Ook heeft Tom een belangrijke bijdrage geleverd aan het tot stand komen van een aantal boeken zoals 'De ronde van de brievingaarder' en 'Wijk A B en C'. Daarnaast heeft hij veel werk verzet bij het letterlijk in kaart brengen van het kadaster en nog veel meer. Tom was van beroep huisschilder, maar ook een gerespecteerd amateurkunstenaar, zeker na zijn pensionering. Naast talloze tekeningen, aquarellen en olieverschilderijen heeft hij ook een grote afbeelding gemaakt van het wapen van Barthold van Heessel in keramiek. Zijn creativiteit en levenslust hebben ongetwijfeld een grote bijdrage geleverd aan het bereiken van deze imposante mijlpaal.

Gerard Fritsen stuurt "Das lied von der Glocke"

Henk van Beek

Onlangs ontvingen we een brief van Gerard Fritsen uit de USA. Gerard is - zoals hij zelf schrijft - de laatste overgeblevene van de vijf zonen van Heintje Fritsen en Paulina van Blerk van de klokkengieterij in Aarle-Rixtel. Zijn oudere broers waren Alex, Guus, Hein en Evert, die zich eveneens in de USA had gevestigd. Evert is inmiddels overleden. Hij was getrouwd met Sonja Dijkman, dochter van dokter Dijkman. Gerard is in 1953 te Evanston (Illinois-USA) getrouwd met Mia Helsper, dochter van Leonard Helsper, handelaar in vleeswaren en dranken.

Gerard zelf is bijna 60 jaar actief geweest voor de klokkengieterij, waarbij hij verantwoordelijk was voor (nieuwe) installaties in de USA, Canada en in Centraal en Zuid-Amerika. Het echtpaar Fritsen heeft vier getrouwde dochters en negen kleinkinderen! Gerard is op 80 jarige leeftijd (!) gestopt met reizen en werken en is vorig jaar van Deerfield, waar hij 56 jaar heeft gewoond, naar een appartement in Vernon Hills verhuisd.

Sinds u in het Hagelkruis nr 1, 2014, 31e jaargang op zoek bent naar mensen die iets willen schrijven, dacht ik u een plezier te doen met het alom bekende gedicht van Friedrich von Schiller "Das lied von der Glocke", aldus Gerard. Uiteraard hebben wij het gedicht in dankbaarheid aanvaard! Onze redactie was zelf niet op de hoogte van het bestaan hiervan. Hieronder volgt het gedicht.

**Fest gemauert in der Erden
steht die Form, aus Lehm gebrannt.
Heute muss die Glocke werden,
Frisch Gesellen, seid zur Hand!
Von der Stirne heiss
Rinnen muss der Schweiß
Soll das Werk den Meister loben,
Doch der Segen kommt von oben!**

Inmiddels weten we via zijn neef Frank dat er op diens kantoor in de klokkengieterij een stoffen 'schilderij' hangt waarop het gedicht, omringd met versieringen, is afgebeeld. Hiervan hebben we bijgaande foto gemaakt.

Archief Petit & Fritsen wordt opnieuw geordend

Henk van Beek

In het Regionaal Historisch Centrum in Eindhoven bevindt zich het oud archief van klokkengieterij Petit & Fritsen. Het archief omvat tientallen lopende meters documentatiemateriaal.

Na overleg met Frank Fritsen en het RHC heeft onze heemkundekring de taak op zich genomen om dit archief opnieuw te gaan ordenen, waarbij de stukken die historische waarde hebben worden gescheiden van overtollig materiaal. Uiteraard wordt hierbij zorgvuldig te werk gegaan. Inmiddels heeft een aantal vrijwilligers zich bereid verklaard om deze klus te gaan klaren. Indien mogelijk vindt dit werk op de heemkamer op gezette tijden plaats. Als er nog meer liefhebbers zijn, kunnen deze zich hiervoor aanmelden bij Henk van Beek.

Ter voorbereiding heeft op het RHC een eerste 'check' plaatsgevonden om op die manier een indruk te krijgen van wat er allemaal kan worden aangetroffen. Bij toeval stuitte we hierbij op een nota van net na de oorlog. Hierop is een etiket geplakt waarop een mooi vers met afbeelding staat

afgebeeld. Het vers verwijst naar de beruchte klokkenroof tijdens de oorlog. De tekening op het etiket geeft hiervan een treffend beeld. Zo blijkt een doodgewone nota toch iets bijzonders op te leveren. Op de foto het desbetreffende etiket.

De vliegzwam

Henk van Beek

Van oudsher spreken paddenstoelen veel mensen tot de verbeelding. In vroeger tijden werden er allerlei mystieke eigenschappen aan deze rare schepsels toebedeeld. De namen satansboleet, duivelsei, dodemansvinger, heksenboter enz. zeggen genoeg! Eekhoornbrood klinkt heel wat vriendelijker (zie foto op de achterpagina). De formulering "als paddenstoelen uit de grond komen" wijst er al op dat ze plotseling, schijnbaar uit het niets, verschijnen. Vaak is dat ook zo. Sommige paddenstoelen kunnen in één nacht boven aarde komen.

In onze omgeving komen talloze soorten paddenstoelen voor. Vooral in de Biezen, in het bos van De Hut, op Croy, maar ook in schrale wegbermen. De

meest in het oog springende paddenstoel is de vliegzwam, die met zijn opvallende rode hoed met witte stippen. Aan het gebruik van dat rode vlies dankt deze soort zijn naam. Dit vlies werd vroeger op een bordje gelegd, waarna er suiker overheen werd gestrooid. Dit goedje was aantrekkelijk voor vliegen. Echter, wanneer die ervan aten, gingen ze een zekere dood tegemoet. Dat rode goedje bevat namelijk de stof muscarine en die is bedwelmend. Het spul heeft zelfs hallucinerende eigenschappen. De Lappen in het hoge Noorden gebruikten de vliegzwam als een soort 'paddo', om een beetje 'haai' te worden en op die manier de lange poolwinter op een wat plezierige manier door te komen. Er wordt zelfs beweerd dat de krijgsheren vroeger de vliegzwam aten om heldhafter te worden. Het onderdanige krijgsvolk moest genoeg nemen met de urine van hun heer om op dezelfde manier in extase te geraken.

Tegenwoordig hebben we andere middelen om in hogere sferen te komen, ofschoon de paddo's in sommige kringen nog steeds erg gewild zijn... Geef mij maar een bakje champignons. Die hogere sferen bereik ik wel door een olifant een pootje te lichten!

Baron de Lucke op Croy

Henk van Beek

Zoals wellicht bekend behoorde Croy tot 1642 tot de Heerlijkheid Aarle, Rixtel, Beek, Donk en Stiphout. Na die tijd vormde Stiphout een zelfstandige heerlijkheid waarvan de heer (of diens kastelein) op kasteel Croy woonde. Logischerwijs zou het kasteel onder de heerlijkheid Stiphout vallen. Vanaf 1642 was er echter regelmatig onenigheid over de geografische/bestuurlijke ligging van het kasteel dat feitelijk tot Aarle-Rixtel bleef behoren. Pas in 1789 kreeg de toenmalige eigenaar, Jonker Johan Gideon van der Bruggen, het voor elkaar om ook het kasteel onder te brengen bij de heerlijkheid Stiphout. Dit dankzij zijn bestuurlijke connecties in Den Haag. Vóór die tijd komen we in de schepenprotocollen van Aarle-Rixtel regelmatig de bewoners/eigenaars van het kasteel tegen. Hieronder een weergave van een opvallende zaak rondom baron De Lucke.

Baron de Lucke was afkomstig van het land van Munster. De Lucke werd op 2 juni 1729 heer van Croy en Stiphout. Hij was gehuwd met Maria Agnes Bernardina Baronesse van Greve, die haar vader, de Baron de Greve als eigenaresse opvolgde. Zo kwam De Lucke in het bezit van het kasteel en landgoed.

troepen en lag destijds met zijn garnizoen te Bochoolt. Hij hield van een stevig glas wijn en 'andere geneugten des levens' en nam het niet zo nauw met de goede zeden en gewoonten. Dit heeft er toe geleid dat hij uiteindelijk werd opgepakt en in de gevangenis van zijn eigen kasteel werd opgesloten. Ondertussen had de Raad van Brabant beslag

laten leggen op zijn eigendommen en hem onder curatele gesteld.

In de processtukken die men in de archieven van Aarle-Rixtel kan vinden komt men verschillende van zijn escapades tegen. Zo vond er op 22 augustus 1735 op het kasteel een ondervraging plaats. De Lucke werd ervan beschuldigd verschillende misdaden te hebben gepleegd. In Bocholt had hij een hoboïst met een degen doodgestoken waarna hij naar ons land was gevlucht, in het bezit van een 'pardonbrief' van de bisschop van Munster. Hem werd onder meer gevraagd wie hem die pardonbrief had bezorgd en hoeveel hij ervoor had moeten betalen.

Verder had hij op Croy het kind van Arnoldus van Laerschot "met haegel beschooten en gequetst", een riek uit de handen van Jan Peter Scheepers (een van zijn knechten) gerukt en zijn portier, Hendrick Marcelli, met deze riek "seer ellendig op zijn hoofd geslaagen, dat hij in gevaer is geweest tot sterven".

Ook had hij een koe van Arnoldus van de Laer doodgeschoten en de zoon van Jochem Korsten met een "houwijt" geslagen, terwijl deze de koeien aan het hoeden was. Tevens had hij Jochem een pistool op diens borst gehouden en gezegd: "Bit noch maar een paternoster want ik schiet u nu voor de kop". Gelukkig werd Jochem door Anthony Leenders ontzet.

Verder had hij het paard van Hendrik Huijberts "van de gemeente" gehaald en meegenomen naar het kasteel en "tot sijnen dienst gebruikt".

Advokaat Johan Verbeeck (wonende op het kasteeltje van Strijpsoord) had hij tijdens diens wandeling "geattacceert" en hem "de snaphaen op het lijff geset en hem met de dood bedreigt".

In het huis van Reinder Willems werd Hendrik van de Nieuwenhof, zijn kleermaker, ook al belaagd en hem werd gevraagd waarom hij niet meer op het kasteel kwam werken. Toen Hendrik hem antwoordde dat hij daarvoor nog steeds geen geld had gekregen, werd hij uitgescholden en kreeg hij wat geld voor zijn voeten geworpen, terwijl De Lucke riep: "Als gij niet mee gaat werken, schiet ik in je arm of je been. Soo zette hij een snaphaen op diens lijf en dwong hem mee naar het kasteel te gaen". Op het kasteel werd Hendrik gevraagd of hij vanwege deze behandeling "niet van angst in zijn broek hat gescheeten".

Zijn knecht, Jan Willems, had hij "met sijnen blooten deegen in sijn aengesigt geslaege en mishandelt, dat hij sonder betaalinge te krijgen van hem de vlugt had moeten neemen".

Aan zijn bedienden had hij gevraagd "wat men hier ten lande gaf voor eenen boer dood te schieten". Waarop de bedienden hadden gezegd: "Dat kost uwen kop mijn heer". Daarop had De Lucke geantwoord: "dat men in Pommerden daer maer enen

Duitschen daelder voor gaf”.

Op “het gemeinen broek van Aerle” had hij ganzen doodgeschoten en deze mee naar het kasteel genomen. De zoon van Jan Ariens bedreigde hij “met de snaphaen”, die vervolgens in de schaapskooi vluchtte, achtervolgd door De Lucke. Deze zette de jongen “de snaphaen” alsnog op de borst. Gelukkig werd hij door zijn vader uit deze penibele situatie bevrijd, die vervolgens zelf werd bedreigd, overigens zonder fatale afloop.

In Aerle had hij een “beux aent publiek getoont en gewed dat hij met deze beux kon schieten”. Vanuit het huis van de weduwe van Ommeren aan den Couwenberg had hij met de “beux” op de kapel geschoten, op een papier zo groot als een hand. Vanaf dezelfde plaats had hij op een hoed geschoten. Nadien had hij vier koeien van Anthony Martens mee naar het kasteel genomen, omdat deze waren uitgebroken en op zijn landerijen waren beland. Een taxateur raamde een schadebedrag van 4 gulden. Hij nam hiermee echter geen genoegen en vroeg Anthony Martens hem 30 gulden te betalen, die hierop zei dat hij de koeien dan beter op het kasteel kon laten.

Verder werd hij ervan beschuldigd dat hij - nadat hij het kasteel had verlaten - de klok en het uurwerk had weggehaald alsook “eiserwerk uit de muren en vensters hat laeten wegbreeken”. (Een van dit “eiserwerk” was een ijzeren slot dat tijdens een schoonmaakbeurt van de gracht door Theo de Jong uit de modder is gevist. Dit slot ligt nu op onze heemkamer.)

In afwachting van het vonnis werd hij in de gevangenis van zijn eigen kasteel opgesloten. Echter, dit was voor hem allerminst een straf. Tijdens zijn verblijf aldaar liet hij zich volop verwennen. Zijn bewakers liet hij flessen wijn halen en uit een van de slaapkamers een bed. Zowel overdag als 's nachts liet hij zich flink verwennen door het bedienend personeel

Tot een definitief vonnis is het niet gekomen, want een paar dagen later stond er een commando Infanterie en cavalerie op het kasteelplein voor de brug. Het kasteel werd bezet en met geweld werden de sloten van de gevangenis afgeslagen en de gevangene uit de ijzers bevrijd. De Lucke was op vrije voeten en vertrok naar Nuenen .....

Nadien verbleef hij nog regelmatig in Stiphout waar hij een kamer huurde bij Peter Cuijpers, herbergier en meester-timmerman en genoot hij nog steeds met volle teugen van het leven. Zo was Anna, weduwe van Hendrick Houts, met brood aan het venten, toen zij in de deuropening van het huis van Peter Cuijpers door de Lucke werd gevraagd ook hem “een broot in zijn huishouding te coopen, gelijk ook sij aan de heer Lucke een broot verkogt had”. Jan Dercks van den Nieuwenhof, speelman, had hij gesommeerd met de viool te komen spelen in de

herberg van president-schepenen Matheus Van Duijnhoven. Daarna moest hij meegaan naar Jan Gerits van Gerwen te Aerle, herbergier in Den Roode Leeuw, om ook daar te spelen, voor tien stuivers. Daarbij had de Lucke menig maal uitgeroepen: “Ik wou dat het maer heiligendagh was, ik zoude uitsteekende meisjes genoeg weten te krijgen”. Jan van Gerwen getuigde “dat hij De Lucke bij hem in de herberg eenige glaesjes genever ten beste zoude hebben gegeven”. Verder had De Lucke uitgeroepen dat er niemand hem wat hoefde aan te doen omdat hij die gemakkelijk “kon keeren hebbende sijnen snaphaen bij sig en een bayenet”. Vervolgens had hij de speelman anderhalve gulden gegeven. Tegen Peter Cuijpers zou hij spottenderwijze hebben gezegd: “Kom wij sijn crimeneele met elkanderen. Laet ons eens saemen drinken”. Van Gerwen: “’t Welck hij met Cuijpers dan ook gedaan heeft. Konnende hij (van Gerwen) niet anders denken off begrijpen dan dat de Lucke sulx gedaen heeft omdat hij surcharge van de Rade van Brabant bekomen hadde, terwijl hij anders niet gewoon was sulcke figuren te maeken”. Hoe het verder met De Lucke is afgelopen, is uit de Aarlese (en Stiphoutse) archieven niet op te maken. In Nuenen zal men daar echter nog wel meer van weten.....!!!

Rectificatie

In het vorige Hagelkruis (2014-2) is de auteur van 'Historia futurum vigilet' niet vermeld. Dit artikel is geschreven door Louis Barten.

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de

heemkunde-kring de volgende werkgroepen:

monumenteneducatie - dorpswandelingen
lezingen/cursussen - genealogie
bibliotheek/archief - redactieraad Het Hagelkruis

Museum Heemkamer Barthold van Heessel

In het voormalige pensionaat Mariëngaarde aan de Bosscheweg 14a is de heemkamer gevestigd en is ook het museum ondergebracht.

In het museum bevindt zich een uitgebreide verzameling bezienswaardige voorwerpen, die merendeels een relatie hebben met Aarle-Rixtel. In verschillende opstellingen wordt aandacht geschonken aan de gilden en andere verenigingen, aan het kadaster, het geloofsleven, het onderwijs en diverse ambachten.

Er is ook een rijke verzameling archeologische vondsten tentoongesteld.

De openingstijden van het museum:

van juni t/m maart:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- de 1e zondag van de maand van 14 tot 17 uur

in april en mei:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- iedere zondag van 14 tot 17 uur

Voor groepen is het mogelijk, na telefonische afspraak, het museum ook op andere tijden te bezoeken. Telefoon: 0492 382763

Entree € 2,- voor volwassenen en € 0,50 voor kinderen